

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Пономаренко Наталія Миколаївна

УДК 658.14(043.3)

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ РОСТУ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі економіки та оцінки майна підприємств Харківського національного економічного університету, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
Хохлов Микола Пантелеймонович,
Харківський національний економічний університет,
професор кафедри економіки та оцінки
майна підприємств

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Азаренкова Галина Михайлівна,
заступник директора з наукової роботи та міжнародних зв'язків,
Харківський інститут банківської справи Університету
банківської справи Національного банку України

кандидат економічних наук, доцент
Мельникова Марина Віталіївна,
старший науковий співробітник відділу проблем економіки
підприємств Інституту економіки промисловості НАН України
(м. Донецьк)

Захист відбудеться «05» листопада 2008 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр Д 64.050.02, у Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» за адресою: 61002, м. Харків, вул. Фрунзе, 21.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» за адресою: 61002, м. Харків, вул. Фрунзе, 21.

Автореферат розісланий «04» жовтня 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Я. А. Максименко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Вихід України на траєкторію стійкого економічного зростання та формування стратегічних конкурентних позицій на світовому ринку залежать від ефективних шляхів модернізації вітчизняної економіки, пріоритетом яких є технічне переоснащення машинобудівних підприємств, оновлення основних видів обладнання в машинобудуванні, розширення та реконструкція виробничого комплексу. У межах підприємств це позначається на зростанні їх власного капіталу, достатній обсяг та ефективно використання якого впливають на можливість самофінансування або отримання позикових і залучених коштів, що підтверджує актуальність проблеми управління процесом росту власного капіталу.

На сьогодні науково-практичне розроблення даної проблеми має ґрунтуватися на дослідженні змісту та структури власного капіталу, що дозволить приймати раціональні управлінські рішення відносно його росту. Незважаючи на те, що за значені проблеми вирішувалися науковцями та економістами-практиками, її опрацювання є недостатньо комплексним і цілеспрямованим з позиції росту власного капіталу підприємств з урахуванням їх особливостей та стану сучасної економіки України.

Вивченню і вирішенню проблем економічної сутності капіталу були присвячені праці таких науковців: Е. Бем-Баверка, Дж. Кларка, Л. Вальраса, К. Маркса, А. Маршалла, Д. Рікардо, А. Сміта, в яких теоретично обґрунтовані визначення категорії «капітал» та її складових. Фундаментальність цієї категорії мало змінилась із часом, але відбулися істотні зміни в її складових і видах. Капітал стали вивчати за допомогою методологічних підходів різних економічних наук. Проблеми теорії та практики управління власним капіталом вирішувалися вітчизняними і зарубіжними ученими. У сучасній науці основу досліджень у зазначеному напрямку становлять роботи таких провідних вітчизняних науковців, як Г. Азаренкова, В. Андрійчук, К. Бикова, І. Бланк, Ю. Вороб'єв, В. Галузинський, А. Гриньов, М. Мельникова, В. Міщенко, Р. Слав'юк, О. Стоянова, Г. Теплова, В. Тимофеев, А. Ткаченко, А. Яковлєв та ін.

Водночас у численних наукових розробках з управління капіталом окремі теоретичні та практичні питання не дістали належного вирішення і залишаються мало дослідженими. Зокрема, подальшого дослідження потребує теоретико-методичний підхід до управління ростом власного капіталу підприємства, а саме технологія управління ростом, визначення оптимальної структури власного капіталу відповідно до стадій життєдіяльності підприємства.

Необхідність розвитку теоретико-методичного забезпечення цих наукових завдань зумовила актуальність дисертаційного дослідження та його науково-практичне значення, визначила вибір теми дисертації, її мету, структуру, коло теоретичних і практичних завдань, об'єкт і предмет дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано на кафедрі економіки та оцінки майна підприємств Харківського національного економічного університету (ХНЕУ). Матеріали дослідження використовувалися при виконанні ініціативної науково-дослідної роботи ХНЕУ за темою «Організаційно-економічні основи управління підприємством» (номер державної реєстрації 0108U000091), за якою здобувачем розроблено розділ «Управління власним капіталом підприємства». Положення дисертації є частиною досліджень Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України

(НДЦІПР НАНУ) за фундаментальною науково-дослідною темою «Формування організаційно-економічного механізму корпоративного управління промислового підприємства регіону» (номер державної реєстрації 0105U002370), за якою автором розроблено розділ «Аналіз активів та джерел формування власного капіталу на машинобудівних підприємствах».

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є подальший розвиток теоретичних положень і методичного забезпечення щодо управління процесом росту власного капіталу на машинобудівних підприємствах в умовах ринкової економіки.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

розробка змістовної моделі управління власним капіталом підприємств на підґрунті взаємозв'язків між активами й джерелами його формування;

уточнення переліку функцій управління власним капіталом підприємства в контексті активів, джерел і типів росту капіталу;

розробка пропозицій з визначення й подання результатів управління власним капіталом;

аналіз тенденцій змін об'єктів основного і власного капіталу машинобудівних підприємств в Україні;

розробка методичного підходу до оцінювання результатів управління власним капіталом підприємства;

побудова моделі формування оптимальної структури власного капіталу підприємства з урахуванням стадій його життєдіяльності;

обґрунтування й розробка комплексної технології управління процесом росту власного капіталу підприємства.

Об'єкт дослідження – процес управління власним капіталом машинобудівного підприємства.

Предметом дослідження є теоретичні положення, наукові підходи, методи і рекомендації щодо управління процесом росту власного капіталу на прикладі машинобудівних підприємств.

Методи дослідження. Теоретичним і методологічним підґрунтям дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, менеджменту, управління капіталом, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з цих питань.

Для досягнення поставленої мети в дисертаційній роботі були використані такі загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: теоретичного узагальнення, аналізу і синтезу – для уточнення переліку чинників, функцій, типів росту власного капіталу підприємства; багатовимірного статистичного аналізу (кластерного, факторного, багатфакторного регресійного аналізу, канонічної кореляції) – для визначення однорідних груп підприємств, факторів росту їх власного капіталу та залежності від зміни обсягів; системного підходу – для визначення ознак стану власного капіталу, його структури та особливостей управління; метод побудови узагальнюючого таксономічного показника – для оцінки результатів управління власним капіталом; лінійного програмування – для оптимізації структури джерел формування власного капіталу підприємства за критерієм максимуму чистого прибутку; статистичні та графічні – для аналізу стану і тенденцій динаміки змін власного капіталу підприємств машинобудівного комплексу України та унаочнення отриманих результатів.

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі та нормативно-правові акти Верховної Ради України, звітні статистичні матеріали підприємств машинобудування

Харківського регіону, статистичні дані Державного комітету статистики України, Харківського обласного управління статистики, статистична інформація з мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної роботи полягає в подальшому розробленні, обґрунтуванні теоретичних положень і методичного забезпечення з управління процесом росту власного капіталу на машинобудівному підприємстві, а саме:

вперше:

розроблено й обґрунтовано комплексну технологію взаємоузгодженого управління ростом власного капіталу машинобудівного підприємства за двома об'єктами – активами й джерелами формування, що включає такі етапи: оцінка факторів росту власного капіталу, визначення й аналіз рівнів використання активів і джерел, позиціонування підприємства в матриці результатів управління власним капіталом за стадіями його життєдіяльності, оптимізація обсягів активів і джерел з метою отримання максимуму чистого прибутку. На відміну від існуючих підходів управління власним капіталом комплексна технологія враховує взаємозалежність активів і джерел формування з метою їх росту;

удосконалено:

розподіл сукупності функцій власного капіталу, які є пріоритетними для його росту, за двома групами відносно активів і джерел формування. До першої групи віднесено виробничу функцію і функцію захисту, до другої – функцію формування капіталу, фінансування й резервну;

класифікацію росту власного капіталу підприємства за додатковою теоретично обґрунтованою і практично значущою ознакою «економічне походження», за якою передбачається існування таких окремих типів росту: ріст активів, ріст джерел формування власного капіталу, ріст активів і джерел формування власного капіталу підприємства, яка дозволяє приймати управлінські рішення щодо росту кожного з об'єктів управління власним капіталом;

методичний підхід до оцінювання результатів управління власним капіталом машинобудівних підприємств, особливістю якого є перехід від простору його елементарних ознак до скороченого простору методами факторного аналізу та канонічної кореляції за двома об'єктами управління – активами і джерелами формування власного капіталу на основі розбудови узагальнюючих таксономічних показників, які характеризують рівні їх використання;

матрицю результатів управління власним капіталом машинобудівних підприємств, відмінністю якої є її побудова за двома узагальнюючими показниками використання активів і джерел формування власного капіталу, що уможливорює розгляд їх станів за квадрантами, які характеризують стадії життєдіяльності суб'єктів господарювання;

дістали подальший розвиток:

підхід до формування оптимальної структури власного капіталу машинобудівного підприємства за допомогою методів лінійного програмування, особливість якого полягає в урахуванні залежностей між частками оборотних і необоротних активів, а також між власними, залученими і позиковими джерелами формування власного капіталу з метою максимізації чистого прибутку відповідно до основних стадій життєдіяльності підприємства.

Практичне значення отриманих результатів і висновків полягає в тому, що для машинобудівної галузі запропоновані розробки становитимуть методичне підґрунтя ефективного управління процесом росту власного капіталу підприємств, враховуючи взаємозв'язок між активами і джерелами формування власного капіталу. Використання оптимальної структури

джерел формування власного капіталу (власні, позикові та залучені джерела) забезпечуватиме підприємству отримання максимально чистого прибутку. Реалізація методичного підходу до оцінювання результатів управління власним капіталом дозволить приймати управлінські рішення щодо росту активів або джерел їх формування, виходячи з розташування підприємства у матриці результатів управління власним капіталом. Застосування обґрунтованої комплексної технології взаємоузгодженого управління ростом власного капіталу машинобудівного підприємства за двома об'єктами – активами і джерелами формування – забезпечить виявлення факторів росту власного капіталу, визначення рівнів використання активів і джерел, позиціонування підприємства у матриці результатів управління власним капіталом за стадіями життєдіяльності, що дозволить визначити оптимальну структуру джерел формування власного капіталу для отримання максимального чистого прибутку. Згідно з визначеною стадією життєдіяльності підприємства мають можливість затверджувати заходи щодо управління активами й джерелами формування власного капіталу.

Основні теоретичні та прикладні результати дисертаційної роботи впроваджено у практичну діяльність машинобудівних підприємств, а саме: ДП «Харківський радіозавод «ПРОТОН» (довідка про практичне використання результатів № 006/234 від 19.04.2007 р.) та ДП «Харківський завод транспортного устаткування» (довідка про практичне використання результатів № 695 від 05.09.2007 р.), а також у навчальний процес ХНЕУ (довідка про практичне використання результатів № 83/35-392 від 30.11.2007 р.) при викладанні дисциплін «Економіка підприємств» та «Інвестування» для підготовки магістрів за спеціальністю 8.050106 «Облік та аудит» наукового та професійного спрямування.

Особистий внесок здобувача. Всі основні теоретичні положення дисертації та практичні результати одержано здобувачем самостійно, зокрема: уточнено визначення категорії «власний капітал» та виявлено її основні елементи; узагальнено сучасні системи управління власним капіталом підприємства; теоретично визначено систему показників активів і джерел формування власного капіталу для машинобудівних підприємств України; визначено оптимізаційну структуру джерел власного капіталу машинобудівних підприємств залежно від стадій їх життєдіяльності.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження, висновки та пропозиції були оприлюднені на: III Міжнародній науково-теоретичній конференції молодих вчених і студентів "Актуальні проблеми економічного та соціального розвитку виробничої сфери» (Донецьк, 2006 р.), Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених та студентів «Інтеграційні процеси в економіці України» (Харків, 2008 р.), Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених та студентів «Перспективні інформаційні технології в економіці оброблення інформації моделювання видавництва» (Харків, 2008 р.).

Публікації. Основні результати і висновки дисертації опубліковані в 10 наукових працях, серед них 6 статей – у наукових фахових виданнях ВАК України.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, 3-х розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 257 сторінок друкованого тексту. Робота містить 32 рисунки за текстом, 6 рисунків на 6 окремих сторінках; 28 таблиць за текстом, 3 таблиці на окремих 3 сторінках; 18 додатків на 65 сторінках; список використаних джерел із 160 найменувань на 15 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету, завдання, предмет і об'єкт, методи дослідження, визначено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів і запропонованих рекомендацій, наведено дані щодо апробації одержаних результатів та їх опублікування.

У **першому розділі** – «**Теоретичні засади управління власним капіталом підприємства**» – теоретично обґрунтовано визначення категорії «власний капітал» з позицій: економічної теорії, фінансового менеджменту, бухгалтерського обліку. Уточнено сукупність функцій власного капіталу. Запропоновано класифікацію типів росту власного капіталу за ознакою «економічне походження». Обґрунтовано змістовну модель управління власним капіталом та матрицю результатів управління.

За допомогою морфологічного аналізу з позицій економічної теорії, фінансового менеджменту й бухгалтерського обліку конкретизовано категорію «власний капітал» як вартість активів, яка є юридичною власністю підприємства та використання якої приведе до отримання прибутку. У зв'язку з цим для забезпечення росту власного капіталу необхідно врахувати джерела їх формування. Виходячи з сутності категорії «власний капітал», виділено об'єкти управління власним капіталом – активи підприємства та джерела формування власного капіталу. У результаті уточнення визначення категорії «власний капітал» розкрито пріоритетні функції капіталу, які розподілені на дві групи, виходячи з об'єктів управління власним капіталом: до першої групи віднесено виробничу функцію і функцію захисту, що характеризують активи підприємства, до другої – формування капіталу, фінансування й резервну функції, що характеризують джерела формування власного капіталу підприємства.

Доведено, що визначення росту власного капіталу слід проводити згідно з уточненою класифікацією типів його росту за додатково запропонованою ознакою «економічне походження», а саме: ріст за рахунок тільки активів підприємств, ріст за рахунок тільки джерел формування власного капіталу, ріст за рахунок і активів, і джерел формування власного капіталу. На підґрунті висновків проведеного аналізу сутності росту власного капіталу та його управління в дисертації обґрунтовано й запропоновано змістовну модель управління власним капіталом підприємства (рис. 1).

Практичне значення даної моделі полягає в тому, що вона містить об'єкти управління власним капіталом підприємства, які інтегруються в єдину систему управління та враховують взаємозв'язки між елементами системи. Процедура управління власним капіталом призначена для збору й обробки інформації про об'єкти управління власним капіталом, для обчислення оптимальної структури власного капіталу в розрізі оптимальних співвідношень активів і джерел його формування, а також для прийняття відповідних управлінських рішень з метою підвищення чистого прибутку.

Умовні позначення:

V – фактори зовнішнього середовища, які надходять за зв'язком « X »;

Y – показники, що характеризують стан підсистеми, якою управляють;

C – результат управління (вихід із системи);

U – шляхи впливу на підсистему, якою управляють;

S – зв'язки, що відображають оптимальну структуру між елементами моделі;

A – активи підприємства;

na – необоротні активи;

oa – оборотні активи;

D – джерела підприємства;

vd – власні джерела;

pd – позикові джерела;

zd – залучені джерела.

Рис. 1. Змістовна модель управління процесом росту власного капіталу підприємства

На основі аналізу існуючого методичного забезпечення оцінювання результатів управління власним капіталом підприємств сформовано систему окремих показників, що визначає стан об'єктів управління власним капіталом підприємства. Рекомендується проводити аналіз об'єктів управління власним капіталом підприємства з визначенням факторів впливу на зміни активів і джерела їх формування.

З метою встановлення раціональної траєкторії змін власного капіталу розроблено матрицю результатів управління активами та джерелами формування.

Обґрунтовано, що матрицю доцільно розділити на чотири квадранти, кожен з яких відповідає окремій стадії життєдіяльності підприємства (рис. 2). Матрицю запропоновано будувати за допомогою узагальнюючих показників результатів управління активами (I_A) та джерелами формування власного капіталу підприємства (I_D).

Умовні позначення:

I_A – узагальнюючий показник результату управління активами підприємства;

I_D – узагальнюючий показник результату управління джерелами формування підприємства.

Рис. 2. Матриця результатів управління активами та джерелами формування власного капіталу підприємства (в загальному вигляді).

З рис. 2 видно, що на кожній стадії життєдіяльності підприємства структура джерел формування власного капіталу різна. Тому визначити реальний стан підприємства за критерієм результатів управління власним капіталом доцільно позиціюванням підприємств на матриці з координатними осями узагальнюючих показників результатів управління активами та джерелами формування власного капіталу. Це робить можливим розробку дійових практичних рекомендацій щодо ухвалення управлінських рішень при виконанні конкретних завдань.

У другому розділі – «Дослідження процесів росту власного капіталу підприємства» – проаналізовано тенденції росту основного капіталу та інвестицій на машинобудівних підприємствах України.

На підставі того, що стрижнем власного капіталу машинобудівних підприємств є їх основний капітал, проведено аналіз основного капіталу й основних засобів у машинобудуванні з використанням офіційних статистичних даних України. Відзначено позитивні тенденції, зокрема те, що щорічні темпи виробництва продукції значно випереджають темпи виробництва промислової продукції в цілому, але при цьому зберігається значна залежність розвитку машинобудівних підприємств від їх зовнішньоекономічної діяльності.

Щодо фінансування інноваційної діяльності машинобудівних підприємств можна зробити висновок про те, що спостерігається недостатність фінансування машинобудівної галузі з позабюджетних фондів. Найбільшим й основним джерелом фінансування інноваційної діяльності залишаються власні кошти підприємств, питома вага яких становить близько 80%. За рахунок кредитних ресурсів найбільше фінансуються підприємства з виробництва електричного, електронного й оптичного устаткування (15,21%), а на підприємствах виробництва транспортних засобів та устаткування кредити становлять 0,31% від усіх джерел. Виявлено, що через брак фінансових ресурсів дуже повільно вирішуються проблеми відновлення основного капіталу машинобудівної галузі на основі використання інноваційних технологій і реалізації вітчизняних наукових розробок, подальшої зміни структури товарного виробництва, інвестування інновацій та забезпечення конкурентоспроможності кінцевої продукції. Проблеми розвитку машинобудування є частиною загальних проблем економіки, які потребують вирішення на нових засадах інноваційного соціально-економічного розвитку країни.

Управління об'єктами власного капіталу машинобудівних підприємств (активами і джерелами їх формування) перш за все передбачає визначення факторів, які впливають на їх зростання. Оскільки стан власного капіталу підприємств і динаміка його розвитку залежать від початкової форми фінансування активів, необхідно розглядати вплив акціонерного капіталу на формування структури джерел та власного капіталу підприємств. У дисертації такий розгляд здійснено на прикладі 30 машинобудівних підприємств Харківського регіону за період 2002–2006 рр. за чотирма дослідницькими процедурами: аналізом динаміки змін акціонерного капіталу на кожному машинобудівному підприємстві; кластеризацією сукупності підприємств за критерієм стану їх акціонерного капіталу, де визначено сталість першої та другої груп підприємств; виявленням факторів розвитку власного капіталу в кожній сталій групі підприємств; аналізом

виявлених латентних факторів розвитку. Визначені чотири процедури реалізовано за допомогою таких аналітичних інструментів: описової статистики – для проведення аналізу акціонерного капіталу всієї сукупності підприємств у статичній й динамічній; кластерного аналізу – для перевірки однорідності сукупності машинобудівних підприємств за станом їх акціонерного капіталу; факторного аналізу – для визначення латентних факторів розвитку акціонерного капіталу в кожній окремій групі підприємств; економічного аналізу аналітичної структури факторів – для аналізу виявлених латентних факторів.

Аналіз факторних навантажень за показниками дозволив зробити висновки про економічну сутність виявлених латентних факторів за двома кластерами: у підприємств першого кластера найбільш значущим фактором є ступінь наявних активів, необхідних для задоволення зобов'язань підприємств, для підприємств другого – фактори використання джерел власного капіталу. Виявлені латентні фактори доповнюють характеристики акціонерного капіталу підприємств у кожному з кластерів.

За допомогою обчислення парних регресійних моделей встановлено вплив системи окремих показників, що характеризують активи та джерела їх формування, на загальні обсяги активів і джерел підприємства для кожного виявленого кластера, виділено дійові важелі росту власного капіталу суб'єктів господарювання.

Управління ростом власного капіталу передбачає аналіз та оцінку реального стану активів і джерел формування власного капіталу однорідних за критерієм частки акціонерного капіталу машинобудівних підприємств. Так, для підприємств першого кластера частка акціонерного капіталу у власних джерелах становить не більше 15%, а для другого кластера – до 70%. Обґрунтовано, що опис реального стану складових власного капіталу достовірний на основі розбудованих багатофакторних і парних моделей залежностей цих складових від системи факторів, що впливають на них.

З метою визначення переважного фактора впливу на ріст власного капіталу для кожного виявленого кластера машинобудівних підприємств побудовані багатофакторні регресійні моделі, що характеризують обсяги активів і джерел формування власного капіталу (за запропонованою системою окремих показників). Виявлено, що таким фактором для обох кластерів є абсолютна ліквідність. Це підкреслює значну взаємозалежність активів і джерел та необхідність її врахування в процесі управління зростанням власного капіталу машинобудівного підприємства.

У **третьому розділі – «Розробка комплексної технології управління процесом росту власного капіталу»** – розроблено методичний підхід до оцінювання результатів управління власним капіталом підприємства; побудовано моделі формування оптимальної структури власного капіталу підприємства з урахуванням стадій його життєдіяльності; розроблено комплексну технологію управління процесом росту власного капіталу підприємства.

У дисертації доведено, що оцінювання результатів використання власного капіталу машинобудівних підприємств у розрізі активів і джерел раціонально здійснювати на основі редукції системи показників, які їх характеризують. Рівень використання власного капіталу підприємством є величиною, яку слід отримувати шляхом агрегації або синтезу окремих ознак капіталу. Для визначення рівня використання власного капіталу рекомендується обчислювати узагальнюючий таксономічний показник розвитку. Оскільки є два об'єкти управління власним капіталом, то для побудови матриці результатів управління власним капіталом слід розглядати два узагальнюючих показники, які визначаються за системами окремих показників активів і джерел їх

формування. За допомогою багатовимірного статистичного методу – канонічного аналізу – був виявлений взаємозв'язок між відповідними двома системами окремих показників. Як приклад виявлення конструкції взаємозв'язків у системах окремих показників активів і джерел формування наведено рівняння першого (основного) зв'язку:

$$\begin{aligned} r_{kk_1} &= 0,984212; \\ p - Value &= 0,0000; \\ \begin{cases} U_1 = 0,76x_2; \\ V_1 = -1,34482z_1 + 2,01989z_2 - 3,14714z_5, \end{cases} \end{aligned}$$

де r_{kk_1} – коефіцієнт канонічної кореляції;

$p - Value$ – рівень значущості;

U_1 – фактор пріоритетності оновлення основних засобів підприємства;

V_1 – фактор мобільності використання власних джерел підприємством;

x_2 – коефіцієнт оновлення основних засобів;

z_1 – коефіцієнт маневреності власних джерел;

z_2 – коефіцієнт оборотності власних джерел;

z_5 – коефіцієнт фінансової залежності.

Аналіз рівнів використання власного капіталу за активами і джерелами формування передбачає встановлення шкали узагальнюючих показників за допомогою дослідження законів розподілу їх значень. Такий підхід в обґрунтуванні шкали узагальнюючих показників дозволяє об'єктивно позиціонувати підприємства за результатами управління їх власним капіталом. За даною системою показників була побудована матриця результатів управління власним капіталом, в якій позиціоновано 30 досліджених машинобудівних підприємств за даними 2006 р. (Рис. 3).

Дослідження довели, що згідно з квадрантами даної матриці, які відповідають стадіям життєдіяльності підприємств, доцільно визначити оптимальну структуру джерел формування капіталу та структуру активів з максимізацією чистого прибутку. Тут актуалізується вибір і порівняння з оптимальною структурою об'єктів управління власним капіталом підприємства.

Для підприємств на кожній стадії його розвитку потрібні різні обсяги об'єктів управління власним капіталом й у різних співвідношеннях між собою. Отримання максимального чистого прибутку досягається за умови оптимального співвідношення між об'єктами управління власним капіталом. В оптимізаційній задачі рекомендовано цільову функцію подати в адитивній формі, як коефіцієнти використати коефіцієнти рентабельності власних, позикових та злучених джерел формування власного капіталу підприємства. Обмеження за обсягами рекомендовано робити на основі теоретико-логічного і попереднього економічного аналізу стану власного капіталу підприємств різних квадрантів матриці результатів управління.

Рис. 3. Матриця результатів управління активами та джерелами формування власного капіталу підприємства у 2006 р. (цифри відповідають порядковим номерам досліджених підприємств машинобудування)

Об'єктивно визначена позиція підприємства у матриці результатів управління дозволяє розробити дійові управлінські заходи, що забезпечать ріст власного капіталу. Перехід від однієї стадії життєдіяльності підприємства до іншої характеризується переходом від однієї оптимальної структури власного капіталу до іншої. Така траєкторія забезпечує отримання максимального чистого прибутку при відповідних оптимальних співвідношеннях активів і джерел їх формування.

У дисертації проведено дослідження оптимальних структур джерел формування власного капіталу підприємств на кожній стадії їх життєдіяльності. Аналіз позиціонування підприємств протягом чотирьох років виділив підприємства, які переходили з одного квадранта до іншого. Встановлено, що підприємства розвиваються, якщо переходять до першого квадранта. Зменшення значень узагальнюючих показників стану активів і джерел формування власного капіталу свідчить про настання етапу спаду в їх життєдіяльності. Приклад результатів розв'язання оптимізаційних задач подано в табл. 1.

Оптимальна структура джерел формування власного капіталу для підприємств квадранта I така: власні джерела (vd) – 8,93%, залучені джерела (zd) – 41,99%, позикові джерела (pd) – 49,08%. Структура активів така: необоротні активи (na) – 68,97%, оборотні активи (oa) – 31,03%. Відношення активів до джерел формування власного капіталу становить 1,084, що свідчить про достатнє співвідношення обсягів активів і джерел їх формування.

Таблиця 1

Оптимальні обсяги джерел формування власного капіталу та активів підприємств і їх частки

Показник, (тис. грн)	Оптимі- мальні значення, тис. грн	Частка, %	Показник, (тис. грн)	Оптимі- мальні значення, тис. грн	Частка, %
I квадрант			II квадрант		
Власні джерела (vd)	3209,70	8,93	Власні джерела (vd)	2537,70	15,05
Залучені джерела (zd)	15091,50	41,99	Залучені джерела (zd)	11784,10	69,90
Позикові джерела (pd)	17639,50	49,08	Позикові джерела (pd)	2537,70	15,05
Усього джерел (D)	35940,70	100	Усього джерел (D)	16859,50	100
Необоротні активи (na)	26859,20	68,97	Необоротні активи (na)	4184,20	76,87
Оборотні активи (oa)	12085,50	31,03	Оборотні активи (oa)	1258,70	23,13
Активи (A)	38944,70	100	Активи (A)	5442,90	100
Максимальний чистий прибуток	13173,34	–	Максимальний чистий прибуток	2528,93	–
III квадрант			IV квадрант		
Власні джерела (vd)	2330,30	20,64	Власні джерела (vd)	13865,60	30,34

Залучені джерела (<i>zd</i>)	6211,10	55,00	Залучені джерела (<i>zd</i>)	17970,60	39,32
Позикові джерела (<i>pd</i>)	2750,80	24,36	Позикові джерела (<i>pd</i>)	13865,60	30,34
Усього джерел (<i>D</i>)	11292,20	100	Усього джерел (<i>D</i>)	45701,80	100
Необоротні активи (<i>na</i>)	6325,00	67,63	Необоротні активи (<i>na</i>)	7592,20	60,98
Оборотні активи (<i>oa</i>)	3027,70	32,37	Оборотні активи (<i>oa</i>)	4857,60	39,02
Активи (<i>A</i>)	9353,00	100	Активи (<i>A</i>)	12449,80	100
Максимальний чистий прибуток	1362,25	–	Максимальний чистий прибуток	8036,58	–

Управління процесом росту власного капіталу на окремому підприємстві має здійснюватися за технологією, що реалізується згідно з обґрунтованими й розробленими науково-практичними положеннями. У табл. 2 подано основні етапи комплексної технології в розрізі методів їх вирішення та завдання до відповідних управлінських рішень.

Таблиця 2

Основні складові комплексної технології управління процесом росту власного капіталу на машинобудівних підприємствах в Україні

Основні етапи	Методи	Завдання до управлінських рішень
Систематизувати дії щодо оцінки та управління власним капіталом підприємства	Змістовна модель управління власним капіталом підприємства	Визначити об'єкти та суб'єкти управління, їх елементи
Сформувані ознаки власного капіталу підприємства за допомогою системи показників	Аналіз бухгалтерсько-статистичної звітності	Сформувані отримані по підприємству дані

Продовж. табл. 2

Основні етапи	Методи	Завдання до управлінських рішень
Визначити економічний стан об'єктів управління власним капіталом підприємства	Системи показників, які характеризують об'єкти управління власним капіталом підприємства	Виявити слабкі та сильні сторони економічного стану об'єктів управління власним капіталом
Виявити тип росту власного капіталу	Ознаки росту власного капіталу підприємства	Визначити напрямки росту власного капіталу підприємства
Розподілити сукупність підприємств залежно від визначеної системи окремих показників	Кластерний аналіз	Виявити залежність розвитку підприємства від частки акціонерного капіталу на підприємстві
Визначити латентні фактори в кожній з груп підприємств	Факторний аналіз	Визначити внутрішні причини змін об'єктів управління власним капіталом підприємства
Виявити залежність об'єктів управління власним капіталом від системи факторів	Багатофакторний регресійний аналіз. Парний регресійний аналіз	Визначити основні фактори з системи факторів, які впливають на зміни об'єктів управління власним капіталом
Визначити рівень узагальнюю-	Математичний метод по-	Побудувати площину, врахову-

чих показників розвитку об'єктів управління власним капіталом	будови узагальнюючого показника розвитку	ючи узагальнюючі показники
Розрахувати оптимальне значення обсягів управління власним капіталом при максимальному чистому прибутку	Оптимізаційна задача	Виявити оптимальну структуру об'єктів управління власним капіталом

За розробленою комплексною технологією доцільно здійснювати наскрізне управління об'єктами власного капіталу для процесу його росту. Дієвість і практична значущість отриманих у роботі результатів доведена впровадженням у практику управлінської діяльності машинобудівних підприємств, що дозволило зменшити витрати на ремонт і обслуговування технічно застарілих основних засобів завдяки своєчасному оновленню власного капіталу зі збереженням оптимальної структури джерел його формування.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішено важливе науково-практичне завдання з теоретичного обґрунтування та розроблення сучасного методичного забезпечення щодо управління процесом росту власного капіталу машинобудівних підприємств на основі методів багатовимірного статистичного аналізу та економіко-математичного моделювання. Основні висновки та результати, які одержано в ході дослідження, полягають у такому.

1. Розроблено змістовну модель управління власним капіталом підприємства на підґрунті взаємозв'язків між його об'єктами щодо активів і джерел формування власного капіталу, суть якої полягає в зборі та обробленні інформації про об'єкти управління, у визначенні взаємозв'язків між елементами системи з метою обчислення оптимальної структури активів і джерел для прийняття рішень з управління власним капіталом підприємства.

2. Уточнено пріоритетні функції власного капіталу згідно з його об'єктами управління, а саме: виробнича функція і функція захисту характеризують активи підприємства; функції формування капіталу, фінансування й резервна функція характеризують джерела формування власного капіталу підприємства. Практичне значення запропонованого розподілу функцій менеджерами підприємства полягає в оптимізації дій різних підрозділів підприємства у процесі управління власним капіталом.

Уточнено класифікацію росту власного капіталу за основними ознаками згідно з об'єктами управління, що конкретизується за ознакою «економічне походження», за якою визначаються типи росту, а саме: ріст за рахунок активів підприємств, ріст за рахунок джерел формування власного капіталу, ріст активів і джерел формування. Практичне значення класифікації росту полягає в можливості ідентифікації стратегії управління власним капіталом, що дозволить уточнити сутність і послідовність перебігу процедур управління власним капіталом машинобудівних підприємств.

3. Розроблено матрицю результатів управління власним капіталом машинобудівного підприємства, особливістю якої є її побудова за двома узагальнюючими показниками – використання активів і джерел управління власним капіталом, та дослідження його станів за чотирма квадрантами, що характеризують стадії життєдіяльності машинобудівного підприємства. Використання запропонованої матриці дозволить визначити стадію життєдіяльності та

сформувати стратегію управління власним капіталом з урахуванням специфіки діяльності конкретного підприємства.

4. Проаналізовано тенденції зміни об'єктів основного та власного капіталу суб'єктів господарювання – підприємств України. Виявлено структуру джерел фінансування основного капіталу 30 машинобудівних підприємств Харківського регіону, що свідчить про переважність фінансування за рахунок власних коштів і, як наслідок, спричиняє уповільнення оновлення основного капіталу.

5. Розроблено методичний підхід до оцінювання результатів управління власним капіталом підприємства, для якого характерним є перехід від простору його елементарних ознак до скороченого простору за двома об'єктами управління: активами і джерелами формування власного капіталу на основі розбудови узагальнюючих показників. Використання методичного підходу дозволить ухвалювати обґрунтовані комплексні управлінські рішення відносно росту як активів, так і джерел їх формування.

6. Визначено моделі формування оптимальної структури власного капіталу підприємств з урахуванням стадій їх життєдіяльності за допомогою методів лінійного програмування, особливістю яких є врахування залежності між частками оборотних і необоротних активів, а також між власними, залученими і позиковими джерелами формування власного капіталу з метою максимізації чистого прибутку.

7. Розбудовано комплексну технологію управління ростом власного капіталу підприємства за двома об'єктами – активами і джерелами формування власного капіталу, що включає такі етапи: оцінка факторів росту власного капіталу, визначення рівнів використання активів і джерел, позиціонування підприємства за матрицею результатів управління власним капіталом з урахуванням стадій життєдіяльності підприємства, оптимізація структури активів і джерел. Практичне використання комплексної технології гармонізує процес двоспрямованого управління за активами і джерелами формування власного капіталу машинобудівних підприємств.

8. Результати дисертаційної роботи впроваджено на підприємствах машинобудування Харківського регіону (ДП «Харківський радіозавод «ПРОТОН», ДП «Харківський завод транспортного устаткування») та у навчальному процесі підготовки магістрів економічної спеціальності «Облік та аудит» ХНЕУ. Основні положення і науково-методичні розробки дисертації можуть бути рекомендовані для подальшого впровадження та використання у роботі машинобудівних підприємств, у науково-дослідних і проектних установ, управлінні державної адміністрації та Міністерства промислової політики України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Нескородева Н. М. (Пономаренко Н. М.) Категорія «власний капітал» підприємства: сутність і зміст / Н. М. Нескородева (Н. М. Пономаренко) // Економіка і регіон. Науковий вісник Полтавського національного технічного університету ім. Юрія Кондратюка. – Полтава : ХІУ. – 2006. – № 2 (9). – С. 112–117.

2. Нескородева Н. Н. (Пономаренко Н. Н.) Особенности системного подхода в управлении ростом собственного капитала предприятия / Н. Н. Нескородева (Н. Н. Пономаренко) // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Економічна серія. – Харків : ХНУ. – 2006. – № 754. – С. 161 - 167.

3. Пономаренко Н. Н. Оценка уровня развития собственного капитала предприятия / Н. Н. Пономаренко // Бизнес Информ. – Харків : ИД «ИНЖЕК». – 2007. – № 9 (2). – С. 50–56.
4. Пономаренко Н. М. Методики аналізу активів та джерел формування власного капіталу на машинобудівних підприємствах / Н. М. Пономаренко // Бизнес Информ. – Харків : ИД «ИНЖЕК». – 2007. – № 10 (2). – С. 55–60.
5. Пономаренко Н. М. Оптимізація структури джерел формування власного капіталу підприємства / Н. М. Пономаренко // Економіка розвитку. – Харків : ХНЕУ. – 2007. – № 4 (44). – С. 77–80.
6. Пономаренко Н. Н. Анализ факторов изменения активов и источников формирования собственного капитала на предприятиях / Н. Н. Пономаренко // Бизнес Информ. – Харьков : ИД «ИНЖЕК». – 2008. – № 1. – С. 126–133.
7. Нескородева Н. М. (Пономаренко Н. М.) Власний капітал підприємства: питання ідентифікації й удосконалення практики його обліку / Н. М. Нескородева (Н. М. Пономаренко) // Вчені записки: Науковий журнал. – Харків : ХІУ. – 2005. – Вип. 17. – С. 154–161.
8. Нескородева Н. Н. (Пономаренко Н. Н.) Финансовые источники обновления собственного капитала предприятия в рыночных условиях // «Актуальні проблеми економічного та соціального розвитку виробничої сфери» : Матеріали III міжнар. наук.-теорет. конф. молодих вчених і студентів (Донецьк, 7 – 8 черв. 2006 р.) / М-во освіти і науки України, Дон. нац. техн. ун-т. – Донецьк : ДНТУ. – 2006. – Т. 2. – С. 42–45.
9. Пономаренко Н. М. Етапи реалізації науково-практичної методики управління процесом росту власного капіталу на підприємстві / Н. М. Пономаренко // Економіка розвитку : Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів [«Інтеграційні процеси в економіці України», (Харків, 11 – 12 квіт. 2008 р.) / М-во освіти і науки України, Харк. нац. екон. ун-т. – Харків : ХНЕУ. – 2008. – № 1 (45). – С. 109.
10. Пономаренко Н. М. Окреме обґрунтування категорії «власний капітал» підприємства / Н. М. Пономаренко // Управління розвитком : Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів [«Перспективні інформаційні технології в економіці оброблення інформації моделювання видавництва»], (Харків, 4 – 5 квіт. 2008 р.) / М-во освіти і науки України, Харк. нац. екон. ун-т. – Харків : ХНЕУ. – 2008. – № 9. – С. 76–78.

АНОТАЦІЯ

Пономаренко Н. М. Управління процесом росту власного капіталу підприємства. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». – Харків, 2008.

Дисертаційна робота присвячена вирішенню питань управління процесом росту власного капіталу машинобудівних підприємств. У роботі досліджено теоретичні положення сутності категорії «власний капітал», виділено об'єкти управління власним капіталом – активи та джерела його формування. Уточнено функції власного капіталу та класифікацію типів його росту за основними ознаками, враховуючи об'єкти управління. Проаналізовано тенденції росту основного капіталу на машинобудівних підприємствах України. Розроблено матрицю результатів управління активами та джерелами формування власного капіталу підприємства, за допомогою якої виділено

рівні використання об'єктів управління власним капіталом підприємства. Ґрунтуючись на результатах розподілу підприємств у матриці, визначено модель формування оптимальної структури власного капіталу підприємства з урахуванням стадій його життєдіяльності за допомогою методів лінійного програмування, особливостями яких є врахування залежності між частками оборотних і необоротних активів, а також між власними, залученими та позиковими джерелами формування власного капіталу з метою максимізації чистого прибутку. Запропоновано комплексну технологію управління власним капіталом підприємства за об'єктами його управління.

Ключові слова: власний капітал, активи, джерела формування власного капіталу, функції власного капіталу, тип росту власного капіталу, матриця результатів управління, рівні використання, оптимальна структура власного капіталу, комплексна технологія управління власним капіталом.

АННОТАЦІЯ

Пономаренко Н. Н. Управление процессом роста собственного капитала предприятия. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт». – Харьков, 2008.

Диссертационная работа посвящена актуальным проблемам теоретических и методических аспектов управления процессом роста собственного капитала предприятия. В диссертации проведено исследование теоретических основ управления собственным капиталом. Обосновано содержание категории «собственный капитал» с позиций экономической теории, бухгалтерского учета и финансового менеджмента.

Предложена классификация типов роста собственного капитала по основным признакам. В частности, исходя из сущности категории «собственный капитал», выделены объекты – активы предприятия и источники формирования. Представлены содержательная модель управления собственным капиталом и матрица результатов управления активами и источниками формирования.

Проведен анализ тенденции роста основного капитала и инвестиций на машиностроительных предприятиях Украины. Определена структура источников финансирования основного капитала предприятий Украины.

Усовершенствован методический подход к оценке результатов управления собственным капиталом промышленных предприятий, особенностью которого является переход от пространства элементарных признаков к сокращенному пространству по двум объектам управления на основе построения обобщающих показателей.

Усовершенствована матрица результатов управления собственным капиталом промышленных предприятий, особенностью которой является ее построение с помощью обобщающих показателей использования активов и источников формирования собственного капитала.

Матрица позволяет рассматривать состояние собственного капитала в

четырёх квадрантах согласно стадиям жизнедеятельности промышленного предприятия с определением траектории его развития. Разработана комплексная технология взаимосогласованного управления активами и источниками формирования собственного капитала, включающая этапы оценки факторов роста собственного капитала, определение уровней использования активов и источников, позиционирование предприятия в матрице результатов объектов его управления.

Предложено развитие подхода к формированию оптимальной структуры собственного капитала промышленного предприятия на основе соотношения между оборотными и необоротными активами, между собственными, заемными и привлеченными источниками формирования собственного капитала с целью максимизации чистой прибыли согласно основным стадиям жизнедеятельности предприятия. Подготовлены практические рекомендации к реализации комплексной технологии управления процессом роста собственного капитала промышленного предприятия по его объектам.

Определена совокупность основных факторов, влияющих на изменение объемов активов и источников формирования собственного капитала отечественных машиностроительных предприятий с предложением действенных рычагов для корректировки состояния их собственного капитала.

Ключевые слова: собственный капитал, активы, источники формирования собственного капитала, функции собственного капитала, тип роста собственного капитала, матрица результатов управления, уровни использования, оптимальная структура собственного капитала, комплексная технология управления собственным капиталом.

ANOTATION

Ponomarenko N. M. Management of process of growth of the own capital of the enterprise. The Manuscript.

The thesis for the scientific degree of a candidate of science in Economics in speciality 08.00.04 – economy and management of enterprises (according to kinds of economic activity). – National Technical University "Kharkiv Polytechnical Institute". – Kharkiv, 2008.

The thesis is devoted to solving problems of managing the process of the growth of the own capital of machine-building enterprises. In the thesis theoretical aspects of the essence of the category "own capital" have been investigated, objects of the own capital management, namely assets and sources of the own capital formation, have been singled out. Functions of the own capital and classification of its types of growth according to main hallmarks with taking into account objects of management have been specified.. Tendencies of growth of the fixed capital of Ukraine at Ukrainian machine-building enterprises have been analyzed. The matrix of results of managing assets and sources of formation of the own capital of the enterprise has been developed. With the help of this matrix levels of using objects of managing the own capital of enterprises have been singled out. On the basis of the results of the enterprises distribution in the matrix, the model of formation of optimum

structure of the own capital of the enterprise taking into account stages of its life activity has been defined by means of methods of the linear programming, peculiarities of which consist into taking into account dependence between shares of circulating and non-circulating assets, and also between own, involved and owed sources of formation of the own capital for the purpose of net profit maximization. The complex technology of management of the own capital of the enterprise according to objects of its management of the own capital of the enterprise has been offered.

Key words: own capital, assets, sources of formation of the own capital, functions of the own capital, type of growth of the own capital, matrix of the results of management, levels of using, optimum structure of the own capital, complex technology of management of the own capital.

ПОНОМАРЕНКО НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ РОСТУ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 03.10.2008 р. Формат 60×90/16.
Папір офсетний. Друк різнографічний.
Обсяг 0,9 ум.-друк. арк. Наклад 100 прим. Зам. № 1301

Надруковано на різнографі СПД ФО Бутенко Т. М.
61166, Україна, м. Харків, пр. Леніна, 9
тел. (057) 755-15-49
Свідоцтво про реєстрацію №04058858Ф0071295 від 14 вересня 2001р.